

головна рушійна сила підвищення суспільного розвитку та фінансово-економічних показників. Дана схема ще раз доводить, що соціальна політика й економіка взаємозалежні і впливають одна на одну.

Підсумовуючи результати роботи, можна зазначити, що у даній статті були вирішені такі завдання: обґрунтований взаємозв'язок соціальної і економічної політики в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки; розглянуті різні підходи до трактування сутності понять "соціальна політика", "ринкова економіка" та "соціальна ринкова економіка", на основі яких запропоновано власне визначення поняття "соціально орієнтована ринкова економіка"; на прикладі підприємства схематично було розглянуто взаємозв'язок соціальних та економічних питань підприємства на рівні підприємства, що має практичне і наукове значення.

Таким чином, не викликає сумніву необхідність вивчення та подальшого розвитку теоретичних та методологічних напрямків розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки як на мікрорівні, так і на рівні держави. Особливої важливості набувають розробка та впровадження механізму соціально-економічного розвитку підприємства в контексті інтеграції України у світове співтовариство.

Література: 1. Гончарова С. Ю. Соціальна політика. Навчальний посібник / С. Ю. Гончарова, І. П. Отенко. — Харків: Вид. ХДЕУ, 2003. — 200 с. 2. Скуратівський В. А. Соціальна політика: Навчальний посібник для слухачів, аспірантів, докторів спеціальності "Державне управління" / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. — К.: УАДУ, 1997. — 360 с. 3. Теренс М. Гаслі. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки: Пер. з англ. О. Перепада. — К.: КНЕУ, 2000. — 212 с. 4. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навч. посіб. (Для вузів). — К.: КНЕУ, 2000. — 212 с. 5. Лібанова Э. М. Продолжительность жизни населения (опыт комплексн. регион. исслед.). — К.: Наукова думка, 1991. — 196 с. 6. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика: Підручник. — К.: КНЕУ, 2000. — 36 с. 7. Экономическая теория: Учебник / Под общ. ред. акад. В. И. Видяпина, А. И. Добрынина, Г. П. Журавлевой, Л. С. Тарасевича. — М.: ИНФРА-М, 2002. — 716 с. 8. Юрьева Т. В. Социальная рыночная экономика. Учебник для вузов. — М.: Русская Деловая Литература, 1999. — 416 с. 9. Мочерний С. В. Економічна теорія: Посібник. — К.: Вид. центр "Академія", 2002. — 656 с. 10. Ламперт Х. Социальная рыночная экономика. Германский путь: Пер. с нем. — М.: Дело, 1994. — 220 с. 11. Слезингер Г. Э. Социальная экономика: Учебник. — М.: Изд. "Дело и сервис", 2001. — 368 с. 12. Экономика труда: (социально-трудовые отношения) / Под ред. Н. А. Волгина, Ю. Г. Одегова. — М.: Изд. "ЭКЗАМЕН", 2003. — 736 с. 13. Мочерний С. В. Основи економічних знань: Підручник. — К.: Вид. центр "Академія", 2000. — 304 с.

УДК 631.111:001.73:631.155.2:339.1

Худавердієва В. А.

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА ЯК ОСНОВА ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

The article is concerned with the problem of land reform realization, the determination of this reform strategic goal, the investigation of legal, economic, technical and organizational measures accomplishment of which improve land relations and provide the transition to a new land order corresponding the character of regulated, socially oriented market economy of the country.

Кризовий стан в економіці України, який триває впродовж багатьох років, здебільшого пояснюється відсутністю належного розуміння функцій держави стосовно макроекономічного регулювання. Провідні науковці наголошують, що Україна як держава прагне створити цілісну систему державного регулювання економіки з використанням ринкових та адміністративних методів. Для цього потрібно, як переконливо доводять експерти, управляти макроекономічним розвитком через державне планування і прогнозування, виробити пріоритети у формуванні територіальних, міжгалузевих і внутрішньогалузевих пропозицій, які б забезпечили високу ефективність суспільного виробництва й оптимальну збалансованість національного ринку. Дослідженнями встановлено, що інтенсивність ведення сільськогосподарського виробництва є вирішальним фактором підвищення ефективності використання землі.

Один із основних напрямків державної політики у сфері регулювання земельних відносин — землевпорядне забезпечення проведення земельної реформи. Рівень сільськогосподарського використання земель в Україні значною мірою поступається розвинутим країнам світу. Причина полягає в недовірності земельних відносин, що впливає із форм власності й господарювання. Виключне право державної власності на землю призвело до відчуження селянина від землі, різкого зниження мотивації до праці, її продуктивності, що, в свою чергу, спричинило спад виробництва.

Реформування існуючих земельних відносин завжди, на всіх етапах розвитку людської цивілізації, належало до складних завдань і найважливіших

напрямів соціально-економічної політики взагалі та аграрної зокрема. Адже ці перетворення стосуються насамперед питань власності на землю, володіння, використання й розпорядження земельними ресурсами, які є головним засобом виробництва. Тому питання земельної реформи як головної ланки сучасної аграрної реформи стоїть у центрі всіх проблем.

Вагомий внесок у дослідження питань реформування земельних відносин та становлення нових форм господарювання на сучасному етапі аграрних перетворень зробили наступні вчені-економісти: Вербінський О. М., Головатюк М. С., Гречаний В. М., Драпівський О. І., Могильний О., Саблук П. Т., Сайко В. Ф., Хорунжий М. Й., Юрченко А. Д., Яців І. Б. [1 – 4].

Земельні відносини, як зауважували відомі вітчизняні вчені-аграрники, академіки Першин П. М. і Ніконов О. О., є основою аграрних та соціально-економічних відносин. Вони стосуються перш за все інтересів селянина-трудівника, мотивації праці, її продуктивності, а в кінцевому підсумку — ефективності сільськогосподарського виробництва.

Академік Саблук П. Т. у статті "Земельна реформа в системі аграрних перетворень" [1, с. 21] зазначає, що більшість складових земельної реформи у нашій країні вже реалізована. Своєчасно виконано ті роботи щодо земельного реформування, які не потребували суттєвих бюджетних коштів, а саме: роздержавлення земель і передачу їх у власність недержавним сільськогосподарським підприємствам та організаціям, видачу громадянам сертифікатів на земельні частки (паї). Науковці, розробляючи законодавчі та нормативні акти, механізм здійснення земельної реформи, зробили певний внесок у теорію земельних відносин перехідного періоду до ринку і в ринкових умовах.

Важлива складова аграрних перетворень — земельна реформа — вступає в завершальний етап. Стосовно її результату ведуться суперечливі дискусії. І не завжди те, що зроблено, отримує позитивну оцінку. Отже, виникає потреба в тому, щоб ще раз повернутися до оцінки наукових розробок, а головне — визначитись, якою мірою вони задовольняють потреби виробництва і відповідають практиці трансформування аграрного сектору до ринкової економіки.

Враховуючи викладене, можна сформулювати загальну мету статті, яка полягає у:

- висвітлення проблем реалізації земельної реформи;
- визначенні стратегічної мети земельної реформи;
- дослідженні правових, економічних, технічних і організаційних заходів, здійснення яких забезпечує вдосконалення земельних відносин, перехід до нового земельного ладу, що відповідатиме характеру регульованої, соціально орієнтованої ринкової економіки країни.

Стратегічною метою земельної реформи має бути забезпечення на основі принципово нових земельних відносин високоефективного використання сільськогосподарських угідь, екологічно зрівноваженого ведення землеробства і вирішення на цій основі у найстисліші строки продовольчої проблеми, створення конкурентоспроможного на європейському та світовому агропродовольчому ринках національного АПК.

Механізм здійснення земельної реформи передбачає реалізацію таких заходів, як:

- роздержавлення земель із визначенням категорії земель, що залишаються в державній власності;

- приватизація земель шляхом передачі їх у колективну власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам, у тому числі створеним на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, а також у приватну власність громадянам;

- грошова оцінка сільськогосподарських угідь;

- паювання сільськогосподарських угідь, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям;

- видача сертифікатів на право мати земельну частку (пай) на їх розсуд (у межах чинного законодавства);

- реструктуризацію колективних та інших недержавних сільськогосподарських підприємств у господарські структури ринкового типу;

- формування та розвиток ринку земель і його інфраструктури;

- організація державного контролю за функціонуванням земельного ринку.

Реформування земельних відносин — одне з головних перетворень в аграрному секторі, що розпочалися в 1991 р., коли всі землі України, які були виключно державною власністю, оголосили об'єктом земельної реформи. Пізніше, 10 листопада 1994 р., Президентом України підписується Указ "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва" [5], який прискорив завершення першого етапу — роздержавлення землі, тобто передачу її радами колективним господарствам. Указ Президента України "Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям" від 8 серпня 1995 р. [6], започаткував другий етап аграрної реформи у державі. Ним було запроваджено сертифікат на право на земельну частку (пай).

За останні роки відбулися істотні зміни в організаційно-правовій структурі сільськогосподарського виробництва. Особливу роль у цьому відіграв Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. "Про

невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки" [7]. Він поставив крапку в дискусії теоретиків і практиків реформування сільськогосподарства відносно перспективності організаційно-правових форм. Указом передбачено реформування колективних сільськогосподарських підприємств (КСП), які не відповідають Конституції України та вимогам ринкової економіки, в господарські структури, що засновані на приватній власності.

Сьогодні в Україні, по суті, завершено другий етап земельної реформи — розподіл земель на частки з видачею сертифіката на право приватної власності на землю, і розпочато третій етап — формування на базі приватної власності на землю нових за змістом приватно-орендних підприємств. Аграрна реформа в Україні поки що не торкнулася глибинних основ власності, а зміна власності сама по собі не означає появу ефективного господарювання. Потрібно закріпити правові гарантії постійності інституту приватної власності на землю з огляду на її реальну ціну, визначену на підставі кадастрової оцінки та ринкових чинників.

Водночас потрібно формувати механізм регулювання земельного ринку, який дасть змогу перерозподіляти сільськогосподарські землі в ефективну власність і визначати реальну ціну землі. Уже зараз легальний земельний ринок потрібен як засіб вартісної оцінки земель, яка відповідно необхідна для оцінки економічної ефективності господарських проєктів, визначення орендної й заставної вартості ділянок. Сьогодні в Україні нема законодавчого обґрунтування процедури купівлі-продажу земель та ефективного контролю за способами її використання.

У результаті реструктуризації КСП структура недержавних сільськогосподарських підприємств суттєво змінилася. Найбільшу питому вагу серед правонаступників КСП мають господарські товариства, а найпоширенішим видом серед них є товариства з обмеженою відповідальністю, в яких майнові управлінські відносини відокремлені від трудових. До небажаних наслідків для більшості селян можуть призвести складність процедури виділення земельного паю, переданого до статутного фонду товариства, розподіл прибутків серед його учасників пропорційно до внесеного ними капіталу, а також обмеження впливу діяльності селян на рішення щодо їх отримання.

Іншою формою господарювання за кількістю наявних сільськогосподарських угідь та впливом на формування продовольчого ринку є сільськогосподарські виробничі кооперативи, які становлять майже чверть серед правонаступників КСП. Учасники цього формування передають право користування належною

їм земельною ділянкою кооперативу як пайовий внесок, а в разі виходу з нього — знову одержують його.

З розвитком перехідних процесів головними інструментами механізму подальшого розвитку земельних відносин у напрямку концентрації землі у власності підприємств усіх типів, які ефективно працюють, є оренда землі, розширення її ринкового обігу та іпотеки з поступовим залученням до цього обігу усіх сільськогосподарських земель [8, с. 50 – 53]. Серед нових форм господарювання кожне п'яте — це підприємство з орендними відносинами. У їх користування передано 18% земельних угідь господарств, що підлягали реформуванню. Майнові та земельні паї колишніх членів КСП у таких господарствах використовуються на засадах оренди. Станом на 01.01.2003 р. договори про оренду земельних часток (паїв) укладено на 26,5 млн. га угідь [9].

Орендна плата — це дохід орендодавця, який гарантується незалежно від результатів господарської діяльності орендаря. Крім того, це додатковий дохід селянина понад заробітну плату чи пенсію. Одним із найпринциповіших питань орендних відносин є визначення рівня орендної плати. Як уже відомо, орендна плата за використання сільськогосподарських угідь була введена ще в 1998 р. у розмірі 0,5% від вартості землі. Указом Президента від 3 грудня 1999 р. вона була збільшена до 1%. У лютому 2002 р. Президент України підвищив мінімальний розмір оренди сільськогосподарських земель, також були введені диференційовані ставки. Плата за землю, що належить працівнику сільськогосподарського підприємства, повинна складати не менше 1,5% від її вартості, за паї пенсіонерів і не членів підприємств — не менше 2%. Відповідно до змін у статті 1 Указу Президента України від 2 лютого 2002 р. №92 на сьогодні розмір орендної плати встановлено на рівні не менше 1,5% від вартості земельної ділянки.

Взагалі такий розмір орендної плати є оптимальним, але порівняно зі світовою практикою визначення орендної плати це низький рівень. У країнах Західної Європи і в США орендна плата знаходиться на рівні 5 – 8% від ринкової вартості землі, але в Україні такий рівень орендної плати поки що не може бути виплачений. Зрозуміла річ, що розмір орендної плати, який господарство в змозі виплатити, значною мірою залежить від ефективності виробництва, і у різних районах та навіть у різних господарствах він буде неоднаковим.

При визначенні вартості земельної ділянки базовою є грошова оцінка земель, яка була проведена станом на 01.07.95 р. Згідно з внесеними змінами в Закон України "Про плату за землю" від 22.12.99 р., грошова оцінка земельної ділянки щорічно

станом на 1 січня уточнюється на коефіцієнт індексації, порядок якої затверджується Кабінетом Міністрів України. Індекс грошової оцінки сільськогосподарських угідь, згідно з листом Держкомзему України №14-22-6/553 від 09.02.01 р., становив 2,42. На перший погляд, це надто простий спосіб розрахунку, але, на превеликий жаль, у деяких господарствах неправильно визначена вартість земельних ділянок, а індекс грошової оцінки сільськогосподарських угідь взагалі не береться до уваги, а звідси — занижена орендна плата. Тому, на погляд автора, було б доцільно встановлювати розмір орендної плати залежно від обсягу вирощеного врожаю, і причому в натуральному виразі, щоб це була якась фіксована величина.

Одночасно зі створенням юридичних осіб під час реорганізації КСП майже 350 тис. громадян скористалися наданим їм правом виходу зі складу КСП і приєднали свої земельні частки (паї) до особистих підсобних господарств (ОПГ) без створення юридичної особи. ОПГ — найстабільніший сектор аграрного виробництва, здатний нарощувати обсяги продукції й за умов затяжної кризи. Переваги особистого підсобного господарства — це його синтез із колективним, а також конкретно-цільове призначення — задоволення потреб сім'ї.

Визначальними характеристиками нинішнього стану особистого підсобного господарства є: нарощування обсягів виробництва і його частки в аграрному секторі; можливості переорієнтації структурної перебудови КСП завдяки зосередженню в особистому секторі виробництва картоплі, деяких овочів; перенесення сюди виробництва трудомісткої та незначної за обсягом продукції (вівчарства, бджільництва, кролярства); матеріальне й моральне забезпечення реєміграції населення; пом'якшення гостроти проблем сільських пенсіонерів; вирішення соціальних проблем тих жителів, для яких особисте підсобне господарство є єдиним джерелом виживання.

Прогнозні оцінки щодо зміни способів і методів господарювання у новостворених формуваннях приватного типу, їх гнучкості при реагуванні на сигнали ринків, привабливості для інвесторів, мотивації менеджменту до прибуткової діяльності є проблематичними, оскільки дані характеристики значною мірою залежать також від макроекономічних чинників, які виходять за межі економіки підприємств, організаційно-правової форми їх господарської діяльності та сільського господарства як складової національної економіки.

Становлення і необхідність стимулювання розвитку тієї чи іншої форми господарювання слід зважувати крізь призму таких принципових питань: передумови,

закономірності розвитку та їх роль у забезпеченні продовольчого достатку; сучасний стан і напрями розвитку різних укладів; вибір напрямку розвитку — універсальне (багатогалузеве) чи спеціалізоване виробництво.

Земельна реформа в країні значно вплинула на перерозподіл земель між власниками землі та землекористувачами, на трансформацію земельних відносин. У розрізі основних землекористувачів і форм власності очевидно, що найбільша їх частка станом на 01.01.2003 р. належить недержавним сільськогосподарським підприємствам (60,2%), лісгосподарським підприємствам (8%), державним сільськогосподарським підприємствам (4,7%). Загальна площа земель, що перебувають у власності й користуванні громадян, становить 14,6% (8,2 млн. га) [9].

Реформування земельних відносин у нашій країні насамперед стосується перетворень щодо питань власності на земельні ділянки. Приватна власність на землю набуває привабливості за умов існування прозорого, стабільного та всебічно розвинутого ринку земель.

Тому для подальшого процесу перетворення земельних відносин, багатьох напрямів і сфер соціально-економічного розвитку українського суспільства і держави, прийняття Земельного кодексу України (далі Кодекс) стало важливим чинником [10]. Що ж змінилось у правовому забезпеченні земельної реформи? Чи вдалося законодавцю врегулювати всі проблеми реформування земельних відносин і в першу чергу ринкових?

Після прийняття Кодексу навколо нього продовжуються дискусії, науковцями та практиками висловлюються неоднозначні характеристики цього законодавчого акта. Це відбувається в першу чергу тому, що право приватної власності на землю в нашому суспільстві сприймається неоднозначно. Але, незважаючи на це, Кодекс розвинув право приватної власності на землю, продовжив реформування ринкових земельних відносин, встановив правові та економічні механізми щодо реалізації права на землю. І все ж таки Кодекс не врегулював багатьох нагальних питань ринку земель.

Тому у Кодексі, який став фундаментом для формування та розвитку ринку земель в Україні, законодавець запропонував розробити низку законодавчих актів, спрямованих на вдосконалення реформування земельних відносин в цілому та формування і розвиток земель зокрема [11].

Головною причиною кризового стану економіки аграрного сектору АПК є те, що в процесі проведення земельної реформи та реорганізації сільськогосподарських підприємств у багатьох випадках нові виробничі відносини накладалися на застарілі

форми аграрних підприємств і відповідний економічний механізм господарювання.

Практика показує, що в багатьох випадках у нових формуваннях не вдосконалені виробничі відносини, економічний механізм господарювання, працівники не є власниками землі і виробленої продукції, засновники нових агроформувань порушують умови договору.

Аналіз стану економіки новостворених агроформувань і результати виплати орендної плати за землю свідчать про об'єктивну **необхідність поглиблення реорганізації нових агроформувань** з ряду причин: а) новостворені агроформування (СВК, ЗАТ, ТОВ) мають досить значні параметри і не завжди спроможні забезпечувати своєчасне та якісне виконання технологічних операцій у рослинницьких і тваринницьких галузях у зв'язку з відсутністю необхідних засобів механізації та матеріальних ресурсів (добрив, засобів захисту рослин і тварин, енергетичних ресурсів); б) значна кількість КСП здійснили реорганізацію шляхом "перетворення", тобто створили такі організаційно-правові форми господарювання, які не відрізняються від КСП; в) на великих підприємствах низька зайнятість працездатного населення, безробіття.

Враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід створення агроформувань ринкового типу, автор рекомендує наступні параметри агроформувань в Україні (таблиця).

Таблиця

Рекомендовані параметри нових сільськогосподарських структур ринкового типу в Україні [4; 8; 11]

Види агроформувань	Параметри			
	Рілля, га	Поголів'я ВРХ, гол.	Поголів'я свиней, гол.	Працюючі, осіб
Товариство з обмеженою відповідальністю	900—1 700	450—850	600—850	32—40
Сільськогосподарський кооператив	900—2 100	450—850	600—1 100	40—50
Селянське (фермерське) господарство	200—400	30—80	180—220	8—10

Перевагами сільгосппідприємств із раціональними розмірами перед великими і малими господарствами є:

1) стійкість і стабільне виробництво в умовах конкуренції та диспаритету цін на сільськогоспо-

дарську продукцію і продукцію промисловості, яку закупають аграрні підприємства;

2) більша пристосованість до попиту ринку на різні види продукції;

3) безпосередня участь власників земельних і майнових паїв в управлінні та контролі за використанням матеріальних, фінансових і земельних ресурсів;

4) можливість у господарствах інтенсивного типу залучати інвесторів, а також власні збереження членів нових агроформувань для закупівлі техніки, матеріалів, гібридного насіння, запровадження нових технологій;

5) значно вища інтенсивність праці в господарствах раціональних параметрів, ніж у великих за розмірами;

6) те, що через чотири — шість років агроформування раціональних параметрів в умовах конкуренції значно швидше покращать фінансовий стан і у них з'явиться можливість перехопити ініціативу та залучити орендодавців на свій бік.

Моделювання різних варіантів подальшого розвитку АПК свідчить про те, що відсутність чіткої системи макро- і мікроекономічного управління, з одного боку, і, з іншого — відсутність реальних можливостей швидкого створення конкурентоспроможних господарських структур при значному зменшенні обсягу основного капіталу, який створювався протягом десятиліть за рахунок суспільних накопичень та інвестування їх у виробничу і соціальну інфраструктуру, ще довго буде залишати АПК у кризовому стані.

У зв'язку з цим сучасний курс державної політики України повинен бути спрямований на:

державну підтримку виробництва і постачання сільському господарству матеріально-технічних ресурсів; розробку програми розвитку кооперації в АПК і системи заходів щодо створення відповідних умов для цього розвитку;

кардинальне вдосконалення фінансово-кредитного механізму, який обслуговує аграрне виробництво (врахування сезонного характеру виробництва продукції, потреби покриття поточних фінансових потреб та ін.);

вдосконалення системи оподаткування сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфіки аграрного сектору економіки, специфіки землі як головного виробничого ресурсу сільського господарства (наприклад, розрахунок рентної плати, врахування її при ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію, при формуванні прибутку і визначенні відповідної ставки податку).

Щоб земельна реформа досягла своєї мети, відбулася без гострих соціальних потрясінь, вона

має здійснюватися поступово, продумано, виважено і не за одним заходом. Тому автор вважає, що надалі до організаційних заходів, пов'язаних із подальшим поглибленням реорганізації неефективних агроформувань, слід віднести:

вдосконалення земельного законодавства на основі приватної власності на землю;

створення земельно-реєстраційних систем, формування системи автоматизованого земельного кадастру, проведення грошової оцінки земель, введення платності землекористування, формування на цій основі багатоукладної економіки і здійснення переходу від адміністративних до економічних методів управління земельними ресурсами;

подальше поглиблення реорганізації нових форм, які мають незадовільний фінансовий стан, великі земельні масиви, добрі тваринницькі приміщення, відповідний склад спеціалістів;

розвиток інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції та створення умов для конкуренції всіх учасників аграрного ринку;

розвиток агросервісної інфраструктури шляхом створення обслуговуючих кооперативів і приватних підприємств у сфері агросервісу, вдосконалення форм організації виробництва і праці, збуту продукції.

Для України на всіх етапах реформування важливого значення набуває питання вивчення досвіду високорозвинених країн світу в організації земельних відносин, оскільки, по-перше, в їх діяльності уособлена мета вітчизняних трансформаційних процесів, по-друге, базовою основою вітчизняного економічного і соціального розвитку є європейський вибір і, по-третє, вивчення зарубіжного досвіду дозволить запобігти помилкам і прорахункам, які були допущені зарубіжними аграріями, і значно скоротити термін трансформаційних процесів вітчизняного виробництва.

Література: 1. Саблук П. Т. Земельна реформа в системі аграрних перетворень // Землевпорядний вісник. — 2001. — №3. — С. 20 – 23. 2. Головатюк М. С. Новий Земельний кодекс України: ринок землі та його регулювання // Економіка АПК. — 2002. — №9. — С. 31 – 41. 3. Юрченко А. Д. Земельна реформа в Україні (до 10-річчя з часу проголошення) // Економіка АПК. — 2001. — №5. — С. 40 – 47. 4. Гречаний В. М. Реформування земельних відносин та організація виробництва в сільськогосподарських підприємствах // Економіка АПК. — 2002. — №8. — С. 243 – 264. 5. Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва" від 10.11.94 р. №666 // Урядовий кур'єр. — 2000. — 27 січня. — С. 5. 6. Указ Президента України "Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям" від 8.08.93 р. №770 // Урядовий кур'єр. — 1999. — 15 липня. — С. 17 – 19. 7. Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування

аграрного сектору економіки" від 3 грудня 1999 р. №1529/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — №49. — С. 12 – 13. 8. Буздалов И. Частное землевладение – основа эффективной системы аграрных отношений // Международный сельскохозяйственный журнал. — 2001. — №1. — С. 27 – 32. 9. Статистичний бюлетень за січень – грудень 2002 р. / Держкомстат України. — К., 2002. — 212 с. 10. Земельний кодекс України // Урядовий кур'єр. — 2001. — 15 листопада. — С. 3 – 14. 11. Даниленко А. С. Формування ринку землі в Україні / А. С. Даниленко, Ю. Д. Білик. — К.: Урожай, 2002. — 44 с.

Стаття надійшла до редакції
17.02.2004 р.

УДК 658.265:628.1.034.2 (477) **Васильев А. И.**

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОЦЕССА ВОСПРОИЗВОДСТВА ВОДНЫХ РЕСУРСОВ

The role of water resources in the process of social labour is analysed. It is stated that the process of water reproduction including the restoration of its quantitative and qualitative characteristics is the complex of water resources utilization and water conservation. The lines of economic regulation as a decisive factor of rational water usage are determined.

Целью работы является обоснование необходимости эколого-экономического подхода в сфере управления водопользованием, обеспечивающим устойчивое социально-экономическое развитие территориально-производственных структур.

Разработкой вопроса катастрофического состояния водных ресурсов в Украине занимались такие отечественные ученые, как: Федорищева А. и Бугрим О. [1], Леньова М. Н. [2], Колтун В. С. [3], Дорогунцов С. И. и Хвесик М. Л. [4], которые пытались решить проблемы, связанные с загрязнением водных ресурсов, неудовлетворительным качеством питьевой воды, деградацией подземных источников воды и т. д. В перечисленных работах авторы указывают на несовершенство хозяйственного механизма в сфере использования и охраны водных ресурсов и необходимость усиления роли государства. Во многом это объясняется сложившимся стереотипом, рассматривающим характеристики этого важнейшего продукта в